

УДК 37.011.3-051:376-056.45

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Плужник О.В., викладач
кафедри педагогіки

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*

У статті проаналізовано поняття «діти з особливими освітніми потребами», «обдарованість», «геніальність», «талант» і тотожні до них «здібності», «задатки». Визначено основні проблеми обдарованості зростаючого покоління та підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників для роботи з обдарованими дітьми, які належать до дітей з особливими освітніми потребами. З'ясовано, що такі діти потребують забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу, діагностики особливостей їхньої обдарованості, розробки спеціальних навчальних планів та програм, які б враховували їхні особливості. Окреслено проблеми підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, обдарованість, геніальність, талант, здібності, задатки.

В статтю проаналізовані поняття «діти з особливими освітніми потребами», «одаренність», «геніальність», «талант» і тождественные к ним «способности», «задатки». Определены основные проблемы одаренности, творчества, интеллекта подрастающего поколения и подготовки высококвалифицированных педагогов для работы с одаренными детьми, которые относятся к детям с особыми образовательными потребностями. Такие дети нуждаются в обеспечении качественного психолого-педагогического сопровождения, диагностики особенностей их одаренности, разработки специальных учебных планов и программ, которые бы учитывали их особенности. Обозначены проблемы подготовки учителей к работе с одаренными учениками.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, одаренность, геніальность, талант, способности, задатки.

Pluzhnik O.V. PROBLEMS OF TRAINING OF PEDAGOGICAL WORKERS TO WORK WITH GIFTED CHILDREN

The article analyzes the main concepts, such as: “children with special educational needs”, “giftedness”, “genius”, “talent” and are identical to them – “abilities”, “inclinations”. Identified key problems of giftedness, creativity, intelligence of the younger generation and training of highly qualified teachers for work with gifted children, which are children with special educational needs. After all, they require assurance of the quality of psychological and pedagogical support, diagnostic features of their giftedness, the development of special curricula and programs that reflect their characteristics. Problems of preparation of teachers to work with gifted students. After all, teachers are not always sufficiently prepared to work with gifted children: are respected as a rule, the authoritarian management style of the educational process or averaged approach (focus on the so-called “average student”), do not possess the knowledge to identify areas and levels of gifted students does not take into account individual characteristics of children promote the personal development of each child. This is largely due to the fact that professional and pedagogical knowledge that future teachers acquire in institutions of higher education do not consider the problem of training to work with gifted children.

Key words: children with special educational needs, giftedness, genius, talent, abilities, inclinations.

Постановка проблеми. Вхідження України в освітній і науковий європейський простір потребує розроблення нових напрямів підтримки і роботи з обдарованими учнями, які є невід'ємною інтелектуальною елітою нації, її золотим запасом. Саме обдарована молодь є головним рушієм прогресу у всіх сферах діяльності суспільства і держави. За нею покращення соціально-економічного стану країни. Суспільству необхідні люди, які нестандартно мислять, надзвичайно енергійні, працездатні, не бояться відступати від загальноприйнятих рамок, можуть досягати в обраній ними сфері діяльності високих результатів. Для

того щоб людина навчилася мислити і діяти по-новому, необхідно вже з дитячих років зорієнтувати її на самооцінку, самостійність, саморозвиток і самореалізацію, що значною мірою формується і закладається в початковій школі. Творча діяльність учителя стає основним засобом формування і розвитку здібностей та обдарованості школярів.

Однак учителі не завжди якісно підготовлені до роботи з обдарованими дітьми: дотримуються, як правило, авторитарного стилю управління навчально-виховним процесом або усередненого підходу (орієнтація на так званого «середнього учня»),

не володіють знаннями щодо виявлення напрямів і рівнів обдарованості учнів, не враховують індивідуальні особливості дітей, не сприяють особистісному розвитку кожної дитини. Це значною мірою зумовлено тим, що професійно-педагогічні знання, яких набувають майбутні вчителі в закладах вищої освіти, не враховують проблему підготовки до роботи з обдарованими дітьми.

Отже, на одне з чільних місць у державній політиці виходить проблема обдарованості, творчості, інтелекту зростаючого покоління та підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників для роботи з обдарованими дітьми, які належать до дітей з особливими освітніми потребами. Адже вони потребують забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу, діагностики особливостей їх обдарованості, розробки спеціальних навчальних планів та програм, які б враховували їхні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема обдарованості набула статусу державно значущої. Проблему досліджували і продовжують вивчати у різних площинах вчені: обґрунтуванням теоретичних основ займалися дослідники І. Бех, Л. Белова, О. Вишневський, М. Стельмахович, Г. Троцько; вивчали проблему індивідуальних відмінностей Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов; визначили підходи до розуміння психологічних основ та структури обдарованості Л. Венгер, Дж. Гілфорд, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, К. Перлет, А. Петровський, Ж. Піаже, К. Платонов, В. Сієрвальд, Б. Скіннер, Т. Суцєнко, К. Тейлор, П. Торранс, Р. Уайт, К. Хеллер, Г. Холл, Б. Шадріков; психологічні концепції інтелекту і творчості розглядали М. Смульсон, Р. Стернберг, Д. Ушаков, К. Хеллер; розвиток інтелектуального і творчого потенціалу особистості досліджували Д. Богоявленська, В. Дружинін, О. Кульчицька, С. Максименко, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, С. Сисоєва; виділили сфери та види обдарованості Г. Бурменська, Ю. Гільбух, М. Гнатко, С. Гончаренко, В. Слуцький; розвиток обдарованості на різних вікових етапах визначили А. Брушлінський, В. Давидов, Д. Ельконін, Н. Лейтес, В. Паламарчук, В. Штерн; розробили технології поетапної підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями О. Антонова, Ю. Клименюк, І. Любовецька, Н. Поліхун, О. Хлівна.

Постановка завдання. З огляду на вищезазначене завданням статті є проаналізувати поняття «діти з особливими освітніми потребами», «обдарованість», «геніальність», «талант» і тотожні до них «здібності», «задатки», визначити основ-

ні проблеми розвитку обдарованості на державному і науковому рівнях, окреслити проблеми підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення державності України, відхід від старих форм та методів роботи визначають орієнтацію сучасного суспільства на виховання всебічно обдарованої людини. Держава і суспільство максимально ефективно мають використовувати інтелектуальний і творчий потенціал обдарованих учнів, створюючи сприятливі умови для реалізації їхніх здібностей. В умовах фінансово-економічної кризи нашої держави лише спільними зусиллями можна максимально ефективно використати інтелектуальний і творчий потенціал обдарованих учнів, які є майбутньою елітою України у всіх сферах: бізнесі, політиці, науці, мистецтві.

В Україні питання розвитку творчого потенціалу обдарованих дітей регулюються законодавчими актами – національними програмами «Діти України», «Програма розвитку обдарованих дітей і молоді», Указами Президента України «Про підтримку обдарованих дітей», «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» тощо.

На сучасному етапі розвитку науки надзвичайно важливою є підтримка обдарованої молоді державними програмами. На жаль, в цій галузі залишається ще багато невирішених питань, серед яких основне місце посідають такі:

- створення загальнонаціональної системи виявлення та відбору обдарованої молоді;
- визначення стратегії щодо підтримки та напрямів роботи з обдарованою молоддю;
- розроблення нових напрямів роботи з обдарованою молоддю шляхом створення науково-методологічного підґрунтя для розвитку ефективних систем виявлення, навчання і професійної орієнтації обдарованої молоді;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо організації та поліпшення науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю;
- залучення обдарованої молоді до здобуття позашкільної освіти з метою задоволення потреби у професійному самовизначенні та творчій самореалізації, оновлення змісту, форм і методів роботи з обдарованою молоддю;
- піднесення статусу обдарованої молоді та її наставників;

– координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, громадських організацій у сфері розвитку та підтримки обдарованої молоді;

– поглиблення міжнародного співробітництва у сфері нових педагогічних технологій навчання і виховання обдарованої молоді [5].

Обдаровані діти потрапляють під загальне формулювання «діти з особливими освітніми потребами», яке стосується всіх учнів, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми і потребують спеціального підходу й організації навчально-виховного процесу.

Щоб глибше зрозуміти суть досліджуваної нами проблеми, необхідно визначити поняття «обдарованість», «геніальність», «талант» і тотожні до них «здібності», «задатки».

У філософських трактатах минулого, в художніх творах і побуті на перших етапах становлення проблеми вивчення здібностей та обдарувань людини частіше використовують не термін «обдарованість», а поняття «геній» (від латинського “genius” – дух). У давньоримській міфології генієм називали доброго духа, який формує характер людини та оберігає її впродовж життя [10, с. 98].

Нині також не існує конкретного, визаного і прийнятого всіма дослідниками визначення поняття «обдарованість». Зокрема, В. Штерн розумів обдарованість як загальну здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги, як загальну здатність психіки пристосовуватися до нових завдань і умов життя.

О. Кульчицька обдарованість визначає як явище складне, комплексне, яке включає набір когнітивних, сенсорних та особистісних якостей людини. На її думку, поняття обдарованості містить такі основні компоненти: високий інтелектуальний рівень, здібність людини до творчості та наполегливість, яка становить основну якість особистості, своєрідний «сплав» бажання досягти успіху, емоційну захопленість справою та інтерес до тієї галузі знань, якою займається людина [1, с. 21].

С. Гончаренко та Г. Костюк надають важливого значення у формуванні і розвитку обдарованості природним схильностям і можливостям. Так, Г. Костюк тлумачив обдарованість як індивідуальну своєрідність здібностей людини, вказуючи на значущість природних даних кожної особистості як сили, яка є вихідною внутрішньою спонукою розвитку здібностей. Водночас під здібностями він розумів істотні властивості

людської особистості, що виявляються в її цілеспрямованій діяльності та зумовлюють її успіх. Природними можливостями розвитку, які створюють внутрішні умови для розвитку здібностей людини до певних видів діяльності, він визнавав задатки, розглядаючи здібності як реалізовані певною мірою задатки [1, с. 11].

С. Гончаренко у своєму педагогічному словнику визначає обдарованість як природні схильності до певного виду діяльності, задатки, розвинуті відповідним вихованням, високий рівень розвитку здібностей людини, завдяки чому вона досягає значних успіхів у певних галузях діяльності. Розрізняє автор обдарованість технічну, художню, артистичну тощо [3, с. 243].

Більшість психологів теж вважає, що задатки – це природжені анатомо-фізіологічні особливості мозку, нервової системи, органів почуттів і руху, функціональні особливості організму людини. Люди від природи наділені різними задатками, вони лежать в основі розвитку здібностей. Нерозвинуті вчасно задатки зникають. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що формуються в діяльності на основі задатків і відрізняють одну людину від іншої, від яких залежить успішність діяльності.

Цікавим є бачення М. Гнатко, який серед сучасних концепцій обдарованості визнає модель, що складається з трьох компонентів: здібностей (загальних і спеціальних), що сягають рівня розвитку вищого за середній; креативності особистості; мотивації (спрямованості, наполегливості) особистості до певного виду діяльності [2, с. 101–108].

Тотожними до обдарованості є поняття «геніальність» і «талант». У психологічній науці під геніальністю розуміють «особистісну характеристику людини, найвищий ступінь розвитку її обдарованості, таланту»; «найвищий ступінь розвитку здібностей, що проявляється у творчій діяльності, результати якої мають історичне значення у житті суспільства, розвитку літератури, науки і мистецтва» [7, с. 387]. Як бачимо, всі ці поняття взаємопов'язані і у трактуванні переплітаються між собою.

М. Бердяєв, порівнюючи талант і геніальність, зазначав, що у таланті є помірність і поміркованість, а геніальність завжди безмірна. Природа геніальності завжди революційна. Талант діє всередині культури з її науками і мистецтвом. Геніальність не знає обмежень. Талант є дисциплінованість, геніальність – це зухвалість. Талант – від цього світу, геніальність – від світу іншого. У долі геніальності присутня святість

жертвності, якої позбавлена доля таланту [1, с. 16].

Відмінність геніальної людини від талановитої полягає у більшій суспільній значимості діяльності генія, який створює нову епоху у своїй сфері діяльності. Існує формула розмежування генія і талановитої людини: «Геній робить те, що повинен, талант – те, що може». Ця формула підкреслює підкореність генія тому завданню, яке ставить перед ним його внутрішня сутність, його захопленість своєю творчістю, неминучість напруги всіх сил для досягнення поставленої мети, для вирішення поставленого завдання. На думку В. Ефроїмсона, якби в геніїв не було цього фанатичного прагнення, то вони (попри всі свої здібності), народившись вундеркіндами, так ними б і лишалися [4, с. 137–145].

Останнім часом для визначення обдарованості і талановитості застосовують формулу, запропоновану Комітетом із питань освіти США, яка враховує також академічні успіхи особистості. За їхнім визначенням [Marland, 1977], обдарованість – це «якість людської особистості, яка може бути виявлена професійно підготовленими людьми і визначається трьома взаємопов'язаними параметрами: випереджальним розвитком пізнання, психологічним розвитком та фізичними даними» [8, с. 346].

Отже, процес розвитку задатків, здібностей та обдарованостей учня напряму залежить від професійної компетентності вчителя, рівня його теоретичної та практичної підготовленості, зокрема рівня інтелектуальної підготовки; здатності до творчої діяльності і спілкування, його професійних та особистісних якостей.

У роботі з обдарованими дітьми велику роль відіграє початкова школа, яка здійснює вирішальний вплив на процес особистісного виховання та соціалізації інтелектуально обдарованих дітей. Зміст роботи з обдарованими дітьми, насамперед, полягає в розкритті індивідуальних особливостей, розширенні їхніх потенційних можливостей через набуття додаткових знань, умінь та навичок. Діяльність учителя повинна здійснюватись за спеціальними програмами, вимагає належної змістовної наповненості знань, спрямованої на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності. Така робота під силу висококваліфікованим, небайдужим до своєї роботи вчителям. Враховуючи те, що обдаровані діти навчаються в одній групі з іншими дітьми, педагоги мають вміти працювати з учнями, які володіють різними здібностями і особливостями, знати вікові й психологічні особливості розвитку дітей,

вміти створювати умови для розвитку пізнавально-творчої діяльності, сприяти розвитку їх творчого потенціалу.

Існують різні напрямки роботи з обдарованими дітьми, зокрема:

- забезпечення участі в олімпіадах, конкурсах (Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру», всеукраїнські учнівські конкурси «Левеня» (з фізики), «Колосок» (із природничих наук), «Грінвіч» (з англійської мови);
- введення нових розвивальних спецкурсів, факультативів;
- організація і проведення творчих та наукових гуртків, студій;
- проведення відкритого захисту власних проектів, презентацій;
- розробка індивідуальних та самостійних завдань із підвищеним рівнем складності для обдарованих дітей;
- спонукання учнів до самостійної дослідницької, пошукової роботи.

Звісно, така діяльність потребує належної підготовки і компетенції майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми. З такими дітьми, з одного боку, працювати легше, бо вони мають високі розумові здібності, а з іншого – важче, оскільки ці діти потребують багато уваги, особливого ставлення. До того ж, робота з ними вимагає значних професійних і педагогічних знань від вчителя.

Висновки з проведеного дослідження. Здійснений аналіз наукових праць дав змогу з'ясувати, що дослідженню проблеми обдарованості приділяється належна увага вітчизняних та зарубіжних вчених. Процес розвитку задатків, здібностей та обдарованостей учня напряму залежить від професійної компетентності вчителя, рівня його теоретичної та практичної підготовленості, зокрема, рівня інтелектуальної підготовки; здатності до творчої діяльності і спілкування, його професійних та особистісних якостей.

Перспективи подальшої роботи у сфері обдарованості вбачаємо у вивченні досвіду провідних країн світу щодо організації навчання і виховання обдарованих дітей або, як їх ще називають, дітей з особливими освітніми потребами та вивченні природи їх обдарованості, у вдосконаленні професійної підготовки майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями шляхом впровадження нових спецкурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми психології: Т. 6. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога: [зб. наук. праць / за заг. ред. С.Д. Максименка]. – К.: BONA MENTE, 2002. – Вип. 3 (1 частина). – 226 с.

2. Гнатко М.М. Деякі особистісно-когнітивні особливості творчо обдарованих підлітків / М.М. Гнатко // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка, 2001. – № 2. – С. 101–108.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Эфроимсон В. Божий дар или естественный феномен // Народное образование / В. Эфроимсон. – № 2, 4. – 1991. – С. 137–145.
5. Закон про вищу освіту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Обдарована молодь України : оцінка сучасного стану та поширеного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / [Терепищій С.О., Антонова О.Є., Науменко Р.А. та ін.]. – К. : ВМГО «Союз обдарованої молоді», 2008. – 156 с.
7. Облицова З.Г. О некоторых признаках одарённости / З.Г. Облицова // Нові технології навчання : зб. наук. праць. Шляхи розвитку духовності та професіоналізму за умов глобалізації ринку освітніх послуг // Спец. випуск № 48. Частина 1. – Київ – Вінниця : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України; Вінницький соціально-економічний ін-т Університету «Україна», 2007. – С. 387–390.
8. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : [підручник] / С.О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
9. Технології соціальної роботи з обдарованими дітьми // Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. проф. А.Й. Капської. – К.: ДЦССМ, 2004. – С. 301–324.
10. Юркевич П.Д. Философские произведения / П.Д. Юркевич. – М.: Правда, 1990. – 420 с.
11. Янковчук М.М. Розвиток обдарованості: практичний досвід / М.М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2007. – № 9. – С. 48–54.

УДК 378.143:336

ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ» ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Поночовна-Рисак Т.М., к. пед. н.,
доцент кафедри англійської мови факультету перекладачів
Київський національний лінгвістичний університет

Яценко Л.М., к. пед. н.,
доцент кафедри англійської мови факультету перекладачів
Київський національний лінгвістичний університет

У статті проаналізовано поняття «якість» як філософську категорію та сукупність ціннісних ознак, властивостей і особливостей. Розглянуто сутність поняття «професійні якості» та його значення у підготовці майбутнього фахівця. Обґрунтовано риси особистості, що дозволяють здійснювати професійний відбір, виховання та визначають ефективність і коефіцієнт використання інших важливих якостей особистості працівника.

Ключові слова: *якість, риси особистості, професійні якості, професійно значущі якості, майбутній фахівець.*

В статье проанализировано понятие «качество» как философскую категорию и совокупность ценностных признаков, свойств и особенностей личности. Рассмотрена сущность понятия «профессиональные качества». Определены черты личности, на основе которых возможно осуществляют профессиональный отбор, воспитание и определить эффективность и коэффициент использования других профессионально важных качеств личности работника.

Ключевые слова: *качество, черты личности, профессиональные качества, профессионально значимые качества, будущий специалист.*

Ponochovna-Rysak T.M., Yacenko L.M. THE CONCEPT OF “PROFESSIONAL QUALITIES” AS A COMPONENT OF FUTURE SPECIALISTS PROFESSIONAL TRAINING

In the article the concept «professional qualities» in professional training of future specialists is considered. The notion “quality” as a philosophical category and a complex of valuable features, qualities and peculiarities of personality are analyzed. Individual characteristics which help to make professional selection, professional education and define the effectiveness and coefficient of other professionally important qualities of an individual employee are grounded. The article shows that “professionally meaningful qualities” are considered as a complex of psychological and a set of physical, anthropometric, physiological characteristics of a person that determine success in education and real activity. It is proved that the basis of professional personality ensuring its integrity and stability is a professional mentality, literacy and professional competence, professionally meaningful qualities and characteristics.

Key words: *pedagogical conditions, professional qualities, future tax inspectors, professional training.*